

บทควมวิจัย

วันที่รับบทความ:

17 พฤษภาคม 2567

วันแก้ไขบทความ:

2 กันยายน 2567

วันตอบรับบทความ:

8 กันยายน 2567

ชจรศักดิ์ วงศ์วิราช^{1*} ศิริญา จนาศักดิ์¹ ธนพร หมูคำ² และ เนตรดาว หลวงใหญ่¹

¹คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 52100

²คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 52100

*ผู้เขียนหลัก อีเมล: aj.koorpai@gmail.com

บทคัดย่อ

ชุมชนตำบลหัวเมือง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่นำร่องโมเดลแก่นจัน ซึ่งใช้งานทุนชุมชน โดยมีคนจนเป้าหมายในชุมชนบ้านไร่ หมู่ที่ 4 เข้าร่วมกระบวนการดังนี้ 1) การวิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่ของชุมชนที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยว ด้วยการวิเคราะห์ตนเองของชุมชนและการกำหนดแนวทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว 2) การเชื่อมโยงทุนชุมชนกับการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและแก้ปัญหาคความยากจน ด้วยการกำหนดเป้าหมายแก่นจันกับการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจในชุมชนและการกำหนดพื้นที่เพื่อการพัฒนาและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว โดยทุนชุมชนที่สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจมีดังนี้ ทุนทางธรรมชาติคือแหล่งน้ำแม่สอยที่พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว และไม้ไผ่สำหรับสร้างซุ้มและทางเดิน และทุนทางสังคมคือวิถีชีวิตของชาติพันธุ์และคนพื้นเมืองและภูมิปัญญาการทำอาหารจากป่าและแม่น้ำ 3) การสร้างรูปธรรมของการดำเนินงาน ด้วยการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นและการสร้างการรับรู้ในระดับหมู่บ้านและการจัดทำแผนการดำเนินงาน 4) การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อการพัฒนาศักยภาพเชิงพื้นที่ ด้วยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการพัฒนาอาหารถิ่น และ 5) การขับเคลื่อนกิจกรรมด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ด้วยการจัดการท่องเที่ยวชุมชนแบบมีส่วนร่วม การนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวสู่สาธารณะ และการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน ทำให้ชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมล่องแม่สอย ลอยห่วงยาง มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ชุมชนมีรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน การให้บริการ และการจ้างงานในการทำซุ้มไม้ไผ่ การทำอาหาร การให้บริการนักท่องเที่ยว และการซื้อสินค้าภายในชุมชน ทำให้ชุมชนมีการหมุนเวียนรายได้และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ มีการจัดระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยว การสร้างสวัสดิการภายในชุมชน การส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนาอาชีพ พื้นที่ตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาคความยากจนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

คำสำคัญ:

จังหวัดลำปาง

ความยากจน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน

โมเดลแก่นจัน

ทุนชุมชน

Research Article

Received:

17 May 2024

Received in revised form:

2 September 2024

Accepted:

8 September 2024

Kajohnsak Wongwirach^{1*}, Siraya Janasak¹, Thanaphon Mookam² and Natedao Luanyai¹

¹Faculty of Management Science, Lampang Rajabhat University, Muang District, Lampang Province, 52100 Thailand

²Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University, Muang District, Lampang Province, 52100 Thailand

*Corresponding author's E-mail: suwat.to@kkumail.com

Abstract

The community of Hua Muang sub-district, Muang Pan district, Lampang province of Thailand, is a pilot area for a poverty alleviation model that utilizes community capital. The target group of impoverished individuals in Ban Rai Village, Moo 4, participated in the 5 following stages. The first stage was to analyze the community's spatial context that can promote tourism through self-assessment by the community and setting guidelines for tourism development. Secondly, community resources were linked with economic opportunities and addressing poverty by setting poverty alleviation goals alongside creating economic opportunities within the community, designing areas for development, and creating economic opportunities through tourism. The community capital utilized includes natural capital, such as the Mae Soi River, which has been developed into a tourist attraction with bamboo pavilions and walkways, and social capital, such as the lifestyle of ethnic groups and local people, as well as traditional knowledge of preparing food from the forest and river. The third stage was creating tangible outcomes through local preparedness, raising awareness at the village level, and creating an operational plan. The next stage involved network partners to enhance spatial potential, focusing on developing tourist attractions and local food. Finally, driving activities through community participation included managing community-based tourism, presenting tourist attractions to the public, and creating economic opportunities for the community. As a consequence, the community now offers tourist attractions and activities, such as river tubing at Mae Soi, raising the number of visitors. The community generates income from selling local products, providing services, and employing people to construct bamboo pavilions, prepare food, provide services to tourists, and sell goods within the community. The process has led to economic circulation and opportunity creation within the community, the establishment of tourism management systems, community welfare development, learning promotion, occupational development, and the establishment of a market for community products, effectively addressing poverty through both immediate and sustainable solutions.

Keywords:

Lampang province

Poverty

Community-based tourism

Operating model for poverty alleviation

Community capital

บทนำ

การแก้ปัญหาความยากจนในประเทศไทยถูกบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ ตั้งแต่ฉบับที่ 9 เป็นต้นมา โดยมุ่งหวังให้เกิดการแก้ปัญหาทั้งในระดับโครงสร้างทางสังคมและปัจเจกบุคคล รวมทั้งเป็นวาระแห่งชาติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (Pangthai & Phosigh, 2019) โดยแนวทางแก้ปัญหาความยากจนที่ดำเนินการแตกต่างกันตามสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในปี พ.ศ. 2563 ประเทศไทยมีการแพร่ระบาดของ COVID-19 ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจเป็นวงกว้าง หน่วยงานภาครัฐมีนโยบายให้ความช่วยเหลือผ่านมาตรการต่าง ๆ เช่น กลุ่มเปราะบางและกลุ่มคนที่มีรายได้น้อยได้รับการช่วยเหลือผ่านโครงการเราไม่ทิ้งกัน บัตรสวัสดิการแห่งรัฐหรือบัตรคนจนซึ่งครอบคลุมผู้มีรายได้น้อย 11.4 ล้านคนทั่วประเทศ (Pumthongwong & Thochampa, 2022)

นอกจากนี้สถาบันการศึกษาและหน่วยงานทางวิชาการก็เป็นอีกกลไกที่ขับเคลื่อนการแก้ปัญหาความยากจน โดยการออกแบบนโยบายเพื่อแก้ปัญหาความยากจนอย่างตรงจุดและสอดคล้องกับบริบทของแต่ละครัวเรือนและพื้นที่ รวมทั้งการนำเสนอโมเดลความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และท้องถิ่นผ่านสถาบันวิชาการและหน่วยงานภายใต้การกำกับของกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์และนวัตกรรม (อว.) เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาความยากจนอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลในระยะยาว (Office of National Higher Education Science Research and Innovation Policy Council, 2020) โดยในปี พ.ศ. 2564 จังหวัดลำปางได้รับการคัดเลือกให้เป็นพื้นที่นำร่องการแก้ปัญหาความยากจนผ่านกระบวนการวิจัยภายใต้แผนงานการพัฒนาระบบสนับสนุนการทำงานเชิงพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ ที่สามารถสืบค้น ระบุเป้าหมายมิติความยากจน และฐานของทุนชุมชน เพื่อการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาความยากจนแบบตรงจุดและแม่นยำ (Buddhawong et al., 2023)

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

ตำบลหัวเมือง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง มีพื้นที่ทั้งสิ้น 109,131 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน และพื้นที่ป่าไม้ในเขตป่าของกรมป่าไม้ แบ่งเป็น 9 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านขาม หมู่ที่ 2 บ้านกล้วย หมู่ที่ 3 บ้านต้นจูน หมู่ที่ 4 บ้านไร่ หมู่ที่ 5 บ้านหัวเมือง หมู่ที่ 6 บ้านทุ่งยาง หมู่ที่ 7 บ้านท่าเตื่อ หมู่ที่ 8 บ้านแม่ต๋อม และหมู่ที่ 9 บ้านไร่เหนือ มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 4,100 คน รวม 1,321 ครัวเรือน และ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยเน้นการเพาะปลูกพืชไร่ ดังนี้ ถั่วแระ ข้าวโพด และมันสำปะหลัง (Subdistrict Administrative Organization Huamuang, 2024) โดยมีพื้นที่ไร่นาและพื้นที่สวนทำการเกษตรเพียง 9,069 ไร่ (ร้อยละ 8.29) ทำให้ชุมชนมีปัญหาด้านพื้นที่ทางการเกษตรดังนี้ เกษตรกรไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน และการบุกรุกป่า ส่งผลให้ชุมชนมีปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ผลผลิตทางการเกษตร และปัญหาความยากจน (Integrated District Administration Committee, 2023)

การวิเคราะห์ศักยภาพเชิงพื้นที่โดยการวิเคราะห์ทุน 5 ด้าน ประกอบด้วย ทุนกายภาพ ทุนเศรษฐกิจ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรหรือทุนทางธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยเอื้อที่ชุมชนสามารถใช้เป็นฐานในการส่งเสริมและพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาความยากจนและการพัฒนาเชิงพื้นที่ ซึ่งการวิเคราะห์ศักยภาพทุนชุมชนของตำบลหัวเมือง ผ่านการจัดเวทีระดับตำบลที่ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้นำทางความคิด ผู้บริหารและพนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง หัวหน้าส่วนราชการในพื้นที่ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนและการแก้ปัญหาความยากจน มีดังนี้

- **ทุนกายภาพ** มีดังนี้ ถนนหลักที่เชื่อมโยงการเดินทางของตำบลมีเพียงเส้นเดียว และเป็นถนนที่เชื่อมเส้นทางระหว่างจังหวัดลำปางไปจังหวัดเชียงราย สภาพความเป็นอยู่ดั้งเดิมของชุมชนชาติพันธุ์ชนเผ่าปกาเกอะญอ การปลูกไม้ผลเศรษฐกิจ เช่น แมคคาเดเมีย ลูกตำลึง/ลูกชิด เบบีแครอต

- **ทุนเศรษฐกิจ** มีดังนี้ พืชเศรษฐกิจหลักที่สร้างรายได้ในชุมชนคือ ข้าวโพด ข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา และมีกรรมกรกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มผู้ปลูกกาแฟ แมคคาเดเมีย จักสาน แกะสลักแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เลี้ยงแพะ ปลูกพืชปลอดสารพิษ และกลุ่มผลิตสินค้าชาติพันธุ์ เช่น ผ้าทอเกี๋ยว ผ้าย้อมสีธรรมชาติ

- **ทุนมนุษย์** มีดังนี้ ประชาชนชาวบ้านด้านสนมไพรพื้นบ้านจักสาน ประวัติศาสตร์ อักษรล้านนา และกิจกรรมทางศาสนาหมอลำขลุ่ยในพิธีกรรมสงเคราะห์ เรียกขวัญ ด้านเวทมนต์คาถา (คาถาช้างไขลง) หมอลำอาสา ช่างซ่อมพื้นบ้าน

- **ทุนทางสังคม** มีดังนี้ การอยู่อาศัยของคนเมืองและกลุ่มชนเผ่าหรือชาติพันธุ์ ที่มีทั้งกลุ่มคนดั้งเดิมและกลุ่มคนที่อพยพจากพื้นที่ใกล้เคียง โดยกลุ่มชาติพันธุ์ประกอบด้วย ปกาเกอะญอ ล่าหู่ ลัวะ ซึ่งยังคงมีวิถีชีวิตอยู่แบบดั้งเดิมในพื้นที่ป่า

- **ทุนทางทรัพยากรหรือทุนทางธรรมชาติ** มีดังนี้ ป่าชุมชนและแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำแม่ต๋อม แม่น้ำแม่ปายซึ่งเป็นต้นน้ำแม่เตอะและแม่น้ำขุนสอย แหล่งที่อยู่อาศัยของผึ้งร้อยรัง การปลูกนาข้าวขั้นบันได ต้นสักขนาดใหญ่ซึ่งเป็นตำนานสามต้นสักใหญ่ รวมทั้งพื้นที่ที่สามารถพัฒนาเป็นจุดชมวิวและเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับตำบล และหน่วยอนุรักษ์ต้นน้ำขุนสอยที่อยู่ในทำเลที่ตั้งที่สวยงามเหมาะกับการเป็นสถานที่ตั้งแคมป์ ดังภาพที่ 1 (Figure 1)

จากการวิเคราะห์ศักยภาพทุนชุมชน 5 ด้าน พบว่าทุนทางสังคมของตำบลหัวเมืองมีความโดดเด่น แต่ยังไม่มีการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของทุนที่นำไปสู่การสร้างรายได้หรือโอกาสทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชุมชนบ้านไร่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านต้นทางในการเดินทางไปยังตำบลหัวเมือง ซึ่งมีศักยภาพของทุนธรรมชาติ ทุนทางสังคม และทุนกายภาพที่โดดเด่น ซึ่งสามารถพัฒนาและเชื่อมโยงเพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจทั้งในทางตรงและทางอ้อมผ่านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญของชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน

พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนตำบลหัวเมืองเป็นพื้นที่ป่าและมีพื้นที่ทางการเกษตรเพียงร้อยละ 8.29 ชุมชนตำบลหัวเมืองเป็นแหล่งต้นน้ำซึ่งสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ดังภาพที่ 2 (Figure 2) ดังนี้ 1) น้ำตกแม่ปาย ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์แม่ปาย หมู่ที่ 1 ตำบลหัวเมือง เป็นน้ำตกขนาดเล็กจำนวน

2 ชั้น สูงชันละประมาณ 3 เมตร และมีบ่อน้ำพุร้อนที่มีอุณหภูมิ 40–60 องศาเซลเซียส ซึ่งอาจเป็นสายน้ำพุร้อนเดียวกับน้ำพุร้อนแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง หรือน้ำพุร้อนแม่ชะจาน จังหวัดเชียงราย 2) สามสักใหญ่ ซึ่งเป็นต้นไม้สักเก่าแก่อายุกว่า 500 ปี ในพื้นที่หมู่ที่ 5 ตำบลหัวเมือง และพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยต้นสักแต่ละต้นอยู่ห่างกัน 100 เมตร ต้นที่ 1 มีความยาวรอบลำต้นประมาณ 7.5 เมตร ต้นที่ 2 มีความยาวรอบลำต้นประมาณ 6 เมตร และต้นที่ 3 มีความยาวรอบลำต้นประมาณ 5.5 เมตร และ 3) ผึ่งร้อยรัง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ผึ่งมาทำรังบนต้นไม้ต้นเดียวนับรวมกว่า 100 รัง และมีการอาศัยอยู่กว่า 20 ปี ในเขตป่าอนุรักษ์แม่ปาย หมู่ที่ 1 ตำบลหัวเมือง ซึ่งเป็นเส้นทางเดียวกับน้ำตกแม่ปายและอยู่ห่างจากน้ำตกแม่ปายประมาณ 800 เมตร (Subdistrict Administrative organization Huamuang, 2024) การท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ตำบลหัวเมือง ซึ่งมีกิจกรรมการท่องเที่ยวในช่วงเดือนมกราคมและเดือนเมษายนของ

Figure 1 (a) Natural capital that can be developed into Viewpoint and (b) Field-based analysis of physical and natural capital potential in Huamuang sub-district

Figure 2 (a) Sam Sak Yai tourist attraction and (b) Mae Pai waterfall step 1

ทุกปี คือ ประเพณีประจำปีของชาติพันธุ์ปกากะญอ ลาหู่ ใน หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ที่มีนักท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรม

ชุมชนบ้านไร่ หมู่ที่ 4 ตำบลหัวเมือง มีคนจนสูงที่สุดคือ 57 คน โดยเป็นคนจนในมิตินรายได้ 4 คน มีดีสุขภาพ 39 คน และ มีการศึกษา 25 คน ซึ่งคนจนบางคนมีปัญหาความยากจนมากกว่า 1 มิติ โดยในมิตินรายได้มีสาเหตุหลักมาจากรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพและมีปัญหาสุขภาพจึงไม่สามารถทำงานหารายได้ มิติสุขภาพมีสาเหตุหลักมาจากเป็นผู้สูงอายุและมีโรคประจำตัวที่ไม่ได้รับการรักษา มิติการศึกษามีสาเหตุหลักมาจากการลาออกกลางคัน เพื่อช่วยผู้ปกครองทำไร่ทำนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เปรมาเชอ (ลาหู่) และชุมชนบ้านไร่มีทุนกายภาพของชุมชน มีการอยู่อาศัยหรือสร้างบ้านในพื้นที่เดียวกันไม่กระจายเป็นกลุ่มเหมือนกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลหัวเมือง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร คือปลูกข้าวและข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และมีผลิตภัณฑ์ชุมชนคือผ้าทอ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และมีกลุ่มผ้าทอภายในชุมชน และทุนทางธรรมชาติเป็นพื้นที่ป่าจึงมีแหล่งน้ำสำคัญคือ ลำน้ำแม่สอยที่ไหลมาจากพื้นที่ป่าเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน จึงเป็นแหล่งน้ำทางการเกษตร การหาปลาเพื่อเลี้ยงชีพ และเป็นสถานที่พักผ่อนของคนในชุมชน

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลง และการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

1. การวิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่ของชุมชนที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยว

กิจกรรมการวิเคราะห์ตนเองของชุมชน

ประชาชน ผู้นำชุมชน ผู้นำทางความคิดร่วมกันวิเคราะห์เชิงพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นที่รับผิดชอบในการพัฒนาตามหน้าที่และพันธกิจของหน่วยงานซึ่งประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน หน่วยจัดการต้นน้ำขุนสอย เพื่อค้นหาพื้นที่ที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนและพัฒนาไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนและสามารถเพิ่มรายได้ให้คนจนและประชาชนในพื้นที่ตำบลหัวเมือง โดยนำเสนอสถานที่ทางธรรมชาติที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแล้ว เช่น น้ำตกแม่ปาย สามสักใหญ่ ผึ่งร้อยรัง ซึ่งเป็นที่ท่องเที่ยวของคนในชุมชนเป็นส่วนใหญ่โดยไม่มีนักท่องเที่ยวภายนอกพื้นที่ เนื่องจากไม่มีกิจกรรมที่น่าสนใจ มีข้อจำกัดด้านการเดินทางเนื่องจากไม่ได้เชื่อมต่อหรือเป็นเส้นทางหลัก ไม่มีที่พัก และไม่มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

ในช่วงปี พ.ศ. 2560 ตำบลหัวเมืองมีผู้ประกอบการจัดทำฟาร์มนกสวยงามและนกกราคาแพงเพื่อเพาะเลี้ยงและจำหน่าย ในพื้นที่บ้านท่าเตื่อ หมู่ที่ 7 และร้าน “กาแฟขมนก” นักท่องเที่ยว

สามารถถ่ายรูปและผลิตเพลินกับนกนานาชนิด ในปี พ.ศ. 2563 มีโฮมสเตย์ “Tie & Tie HomeStay” เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนและพื้นที่ตำบลหัวเมือง ดังภาพที่ 3 (Figure 3) ซึ่งที่ผ่านมาพบว่านักท่องเที่ยวและสถานการณ์การท่องเที่ยวเป็นเพียงการท่องเที่ยวตามฤดูกาลของประชาชนในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ ยังไม่มีการพัฒนาและส่งเสริมสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมทำให้ไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว และไม่มีการจัดกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยในแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวของเอกสารหน่วยงานราชการไม่ปรากฏแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลหัวเมืองในเส้นทางท่องเที่ยวประจำอำเภอ

กิจกรรมการกำหนดแนวทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว

ข้อจำกัดของการพัฒนาด้านการเกษตรและอาชีพทางการเกษตร คือพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าและอุทยาน ทำให้ไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกินได้ ดังนั้นการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจในชุมชนคือการใช้ศักยภาพของทุนกายภาพและทุนทางธรรมชาติเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวหลักคือ อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากตำบลหัวเมือง การวิเคราะห์และนำเสนอบริบทเชิงพื้นที่ด้านทุนชุมชนและการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยการท่องเที่ยวดังตารางที่ 1 (Table 1)

2. การเชื่อมโยงทุนชุมชนกับการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและแก้ปัญหาความยากจน

กิจกรรมการกำหนดเป้าหมายแก่นักท่องเที่ยวกับการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจในชุมชน

การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจในชุมชนตำบลหัวเมืองด้วยการท่องเที่ยวในชุมชน โดยมีคนจนเป้าหมายในมิตินรายได้ตำบลหัวเมือง รวมทั้งกลุ่มเสี่ยงที่เข้าข่ายความยากจนในมิตินรายได้เข้าร่วมเพื่อแก้ปัญหาความยากจนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนเน้นมิตินรายได้เพื่อให้ครัวเรือนยากจนมีรายได้สำหรับแก้ปัญหาหรือลดความยากจนมิติอื่น ๆ โดยมุ่งเน้นการใช้งานทุนกายภาพและทุนทางธรรมชาติเป็นกลไกสำคัญ รวมทั้งใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจภายในพื้นที่

กิจกรรมการกำหนดพื้นที่เพื่อการพัฒนาและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว

การกำหนดพื้นที่เป้าหมายพิจารณาจากจำนวนคนจนในมิตินรายได้ ซึ่งชุมชนบ้านไร่ หมู่ที่ 4 มีจำนวนคนจนในมิตินรายได้สูงที่สุด และมีผลการวิเคราะห์ศักยภาพทุนดังนี้ ด้านทุนกายภาพ เป็นหมู่บ้านทางผ่านไปยังตำบลหัวเมือง รวมทั้งมีถนนและเส้นทางคมนาคมที่สะดวก ด้านทุนทางธรรมชาติ มีลำน้ำขุนสอยซึ่งเป็นต้นน้ำและน้ำไหลตลอดทั้งปี มีเขตกินเรียงรายสวยงาม ลำน้ำมี

Figure 3 (a) "Tie & Tie HomeStay" located in Huamuang sub-district, (b) Chomnok Coffee Shop exterior, and (c) Interior ambiance of Chomnok Coffee Shop

เส้นทางคดเคี้ยวและกว้างเหมาะแก่การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ด้านทุนทางสังคม ชุมชนบ้านไร่มีประชากรดั้งเดิมและอพยพมาจาก ชุมชนอื่น ๆ มีชาติพันธุ์เผ่ามูเซอ (ลาหู่) และคนพื้นเมืองอาศัยอยู่ ร่วมกัน จึงมีขนบธรรมเนียมประเพณีของทั้งชาติพันธุ์และคนพื้นเมือง รวมทั้งการนับถือศาสนา ภูตผี และศาสนสถานที่หลากหลาย มีการนำเสนอประเพณีของชาติพันธุ์เผ่ามูเซอ (ลาหู่) เป็นกิจกรรม ทางการท่องเที่ยวของตำบลในแต่ละปี เช่น ประเพณีปีใหม่มูเซอ การละเล่นและการแสดง นอกจากนี้ชุมชนบ้านไร่ที่พื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นป่าและลำน้ำจึงมีวิถีชีวิตเชื่อมโยงกับป่า เช่น การหาเห็ด การ หาปลา จึงมีภูมิปัญญาการทำอาหารโดยใช้ปลาหรือสัตว์น้ำและ ต้นไผ่ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติ แม้ชุมชนบ้านไร่จะมีความโดดเด่นด้าน ต่าง ๆ แต่ยังไม่มีการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะ การนำทุนทางธรรมชาติมาสร้างเป็นจุดขายและส่งเสริมให้เป็น แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนยังไม่มีการสร้างความร่วมมือหรือการมี ส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ประชาชน และท้องถิ่น เพื่อผลักดันให้เกิด การบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนเพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ หรือสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน

การเชื่อมโยงทุนทางธรรมชาติ โดยใช้ลำน้ำขุนสอยซึ่งมี ลักษณะทางภูมิศาสตร์และลักษณะทางกายภาพที่เอื้อต่อการ พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทพักผ่อนด้วยการเล่นน้ำ การทำ

กิจกรรมล่องแพไม้ไผ่ แพหว่งยาง หรือการทำซุ้มให้นักท่องเที่ยว ได้พักผ่อน ซึ่งเป็นแนวทางที่ถูกนำเสนอในเวทีต่าง ๆ ในการพัฒนา ศักยภาพทุนชุมชน รวมทั้งการนำเสนอให้องค์การบริหารส่วน ตำบลหัวเมือง องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปางซึ่งเป็นหน่วยงาน ท้องถิ่นที่มีพันธกิจโดยตรงในการพัฒนาชุมชนบรรจุในนโยบายของ หน่วยงาน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนและพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม โดยองค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง องค์การบริหารส่วนจังหวัด ลำปางได้ขับเคลื่อนเชิงนโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวและ การสร้างสรรค์เศรษฐกิจชุมชนเวียนและการแก้ปัญหาความยากจน ในระดับพื้นที่

3. การสร้างรูปธรรมของการดำเนินงาน

กิจกรรมการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่น

องค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง มีการขับเคลื่อนเชิง นโยบายของท้องถิ่นโดยกำหนดนโยบายในการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย คือ ลำน้ำขุนสอย ชุมชนบ้านไร่ หมู่ที่ 4 โดยองค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมืองนำเสนอและบรรจุ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนบ้านไร่ หมู่ที่ 4 ดังนี้ ใน ปีงบประมาณ 2565 โครงการก่อสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ซอยปู่แดง บ้านไร่ หมู่ที่ 4 โครงการก่อสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก

Table 1 Analysis of spatial context for tourism development and promotion strategies

Resource/ Community capital	Context for tourism		Development guidelines
	Cons	Pros	
Mae Pai waterfall	– The access routes or trails leading to the waterfall are narrow. – The waterfalls are not exceptionally high or impressive regarding their vertical drop. – The water levels in the waterfalls vary significantly depending on the season. During the dry season, the waterfalls may have minimal or no water flow, while during the rainy season, they may become impassable or dangerous due to flooding. – There is a lack of basic infrastructure, such as lighting and restrooms, at the waterfall site.	– The water flows continuously throughout the year and has a relatively shallow depth. – Abundant natural atmosphere. – Scenic rice terraces along the waterfall trail.	– Ecotourism event organization – Organizing sports tourism events, trail running, etc
Three giant teak tree	– The absence of essential safety features on walkways poses potential user hazards. – Underdeveloped tourist infrastructure: Lack of amenities	– The ancient Sak tree is a testament to the township and district's rich history and enduring spirit. – Easily accessible from the community, the tree is a mere 2 kilometers away.	
Hundred-hive bees	The Sak tree is situated significantly from the central community (6 km)	– Connected by a trail to Mae Pai waterfall – An extraordinary natural phenomenon: A massive congregation of beehives adorning a single tree and its surrounding companions.	– Fostering beekeeping and natural honey products through storytelling: A tale of 100 beehives – The planning and organization of events related explicitly to ecotourism
Khun Soi water source	– A Trail is narrow. – Grass along the stream is overgrown. – The need for formal tourism development.	– The stream flows throughout the year but not much (waist-deep water). – The water's unique coolness differs from other water sources. – Combining a winding river and scenic rock formations creates a setting for natural beauty and recreational activities. – Some points of the water are close to roads with public areas. – Easily accessible from communities and main roads.	– Water rafting adventure – Transforming into a nature-based or water recreation destination – Community product marketplace

(บ่อขยะ) บ้านไร่ หมู่ที่ 4 รวมทั้งการบรรจุและดำเนินโครงการสร้างกิจกรรมในชุมชนบ้านไร่ หมู่ที่ 4 และลำน้ำขุนสอย โครงการส่งเสริมการทำฝายดักตะกอน (ฝายชะลอน้ำ) ในเขตพื้นที่ตำบลหัวเมืองและโครงการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการส่งเสริมชาติพันธุ์

ในพื้นที่ โครงการส่งเสริมวัฒนธรรมผ้าไหมเชอ ในปีงบประมาณ 2566 โครงการในชุมชนบ้านไร่ หมู่ที่ 4 ด้านโครงสร้างพื้นฐาน โครงการก่อสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก (ซอยข้างวัดไร่ไต้) บ้านไร่ หมู่ที่ 4 โครงการถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ซอย 8 บ้านไร่

หมู่ที่ 4 ด้านการแก้ปัญหาความยากจน โครงการยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการและผู้ด้อยโอกาสตำบลหัวเมือง โครงการส่งเสริมการรวมกลุ่มและจัดตั้งกลุ่มอาชีพ โครงการส่งเสริมศักยภาพและภูมิปัญญาผู้สูงอายุตำบลหัวเมือง ด้านการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โครงการส่งเสริมวัฒนธรรมมูเซอ โครงการส่งเสริมการทำฝายดักตะกอน (ฝายชะลอน้ำ) ในเขตพื้นที่ตำบลหัวเมือง

ในปีงบประมาณ 2567 องค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมือง บรรจุแผนการพัฒนาในพื้นที่บ้านไร่ หมู่ที่ 4 เพื่อรองรับการท่องเที่ยวและพัฒนาเชิงพื้นที่โดยจัดทำโครงการก่อสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก (ซอยข้างวัดไรไต้) บ้านไร่ หมู่ที่ 4 โครงการส่งเสริมการทำฝายดักตะกอน (ฝายชะลอน้ำ) ในเขตพื้นที่ตำบลหัวเมือง โครงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมชนเผ่ามูเซอ โครงการส่งเสริมการสร้างช่องทางการตลาดสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน โครงการส่งเสริมและพัฒนาตลาดนัดชุมชน ตำบลหัวเมือง โดยทุกโครงการที่บรรจุและดำเนินการในแต่ละปีงบประมาณมีพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการคือ บ้านไร่ หมู่ที่ 4 เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมและรองรับการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนในบทบาทและหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมืองที่ต้องพัฒนาในมิติต่าง ๆ ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 9 หมู่บ้าน และตามยุทธศาสตร์การพัฒนา

องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง มีบทบาทในการสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่โดยมีสมาชิกสภาจังหวัด (สจ.) รับผิดชอบเป็นผู้ประสานงานการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดทำแผนงานและโครงการ โดยนำเครื่องจักรเข้ามาปรับพื้นที่และเส้นทาง ดังภาพที่ 4(a) (Figure 4(a)) เพื่อให้การเดินทางไปยังลำน้ำขุนสอยมีความสะดวกมากขึ้น ด้วยการปรับพื้นผิวถนน การขยายไหล่ทางเพื่อให้ถนนทางสาธารณะมีความกว้างเพิ่มขึ้น ผลักดันกิจกรรมส่งเสริม

การท่องเที่ยวของตำบลหัวเมือง เข้าบรรจุในแผนงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2568-2569 ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของกิจกรรม

กิจกรรมการสร้างการรับรู้ในระดับหมู่บ้านและการจัดทำแผนการดำเนินงาน

การสร้างการรับรู้ในระดับหมู่บ้านและสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นโดยการทำประชาคมหมู่บ้านบ้านไร่ หมู่ที่ 4 ซึ่งมีผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านชี้แจง ทำความเข้าใจ และนำเสนอผลกระทบของการพัฒนาลำน้ำขุนสอยในชุมชนบ้านไร่ หมู่ที่ 4 ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีการลงมติในการพัฒนาลำน้ำขุนสอยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ และเชิญชวนประชาชนร่วมกันปรับปรุงภูมิทัศน์ของแหล่งน้ำ ดังภาพที่ 4(b) (Figure 4(b)) การสร้างขุมไม้ไผ่ชั่วคราวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การกำหนดกิจกรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ตลอดจนการหาแนวทางและการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการรับรู้ของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งการจัดทำแผนการพัฒนาพื้นที่และการดำเนินงานที่สามารถให้บริการนักท่องเที่ยว

4. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อการพัฒนาศักยภาพเชิงพื้นที่

กิจกรรมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การปรับปรุงภูมิทัศน์ของพื้นที่ท่องเที่ยว การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นให้แก่กนักท่องเที่ยว โดยมีคนจนเป้าหมายในพื้นที่ร่วมดำเนินงาน การพัฒนาลำน้ำแม่สอยในระยะทาง 2 กิโลเมตร มีดังนี้ การตัดแต่งหญ้าและวัชพืชข้างทาง การปรับถนนให้มีพื้นที่จอดรถและการจัดทำซุ้มที่พัก ทางเดินไม้ไผ่ การสร้างสถานีปล่อยแพและลอยห่วงยาง ดังภาพที่ 5 (Figure 5)

(a)

(b)

Figure 4 (a) Machinery provided by Lamphang Provincial Administrative Organization for road improvements to tourist destinations, and (b) Check dam construction by Huamuang Subdistrict Administrative Organization

กิจกรรมการพัฒนาอาหารถิ่น

การนำเสนอเมนูอาหารเพื่อรับรองนักท่องเที่ยวและรองรับการเข้าพักในโฮมสเตย์ จากวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ด้านอาหาร ดังภาพที่ 6 (Figure 6) ประกอบด้วย ปลาหลามหรือปลากะบอก โดยปรุงปลาขนาดเล็กนานาชนิดในลำน้ำแม่สอยกับเครื่องแกงและผักพื้นบ้านแล้วบรรจุลงในกระบอกไม้ไผ่ ซึ่งทำให้อาหารมีกลิ่นหอมของเห็ดไม้ไผ่ ห่อหมกปลาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะโดยใช้เครื่องแกงของชาติพันธุ์ลาหู่ และปลากุ้งแม่น้ำ (ช้างกุ้ง) โดยนำเครื่องเทศของคนพื้นเมืองมาประยุกต์กับวิธีการปรุงอาหารแบบยาโดยใช้กุ้งแม่น้ำ ซึ่งสามารถสร้างเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของอาหารที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรทางธรรมชาติและวิถีชีวิตของคนในชุมชน และสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน

5. การขับเคลื่อนกิจกรรมด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวชุมชนแบบมีส่วนร่วม ชุมชนนำเสนอแนวคิด “ล่องแม่สอย ลอยห่วงยาง” เป็นแนวทางในการสร้างการรับรู้และการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยให้ประชาชนในพื้นที่นำยางรถยนต์เก่ามาซ่อมแซม รวมทั้งทำแพไม้ไผ่เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้บริการและกำหนดอัตราค่าใช้จ่ายทั้งในส่วนของการใช้บริการชมนั่งเล่น การใช้บริการเช่าห่วงยาง การใช้บริการรถขนส่งสำหรับการขึ้นไปล่องแพและล่องห่วงยาง บริเวณต้นน้ำ ในระยะทาง 2 ช่วง คือ ระยะสั้น 500 เมตร และระยะไกล 2 กิโลเมตร โดยมีรูปแบบการดำเนินการและการบริหารจัดการแบบคณะกรรมการบริหารท่องเที่ยววน้ำสอยบ้านไร่ หมู่ที่ 4 และมี

Figure 5 (a) Community members gathering bamboo to build a tourist shelter, (b) Road improvements leading to the tourist site, and (c) Setting up the tourist shelter

Figure 6 Foraging for local food to promote community-based tourism with; (a) Fish dishes (pla-lam or pla-krabok), (b) Steamed fish, and (c) Shrimp salad

การจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานต่าง ๆ

การกำหนดรูปแบบการดำเนินงานและการบริหารงาน ผ่านการประชุมและประชาคมหมู่บ้าน คณะกรรมการบริหารเป็น กลุ่มผู้นำชุมชนที่มีบทบาทและมีหน้าที่หลักในการขับเคลื่อน กิจกรรมโดยไม่มีข้าราชการท้องถิ่นหรือนักวิชาการ ซึ่งเป็นการ ผลักดัน ขับเคลื่อน และดำเนินการโดยชุมชน และกำหนดให้กลุ่ม อาชีพ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ รวมทั้งครัวเรือนยากจนและคณะ กรรมการหมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการดำเนินงาน ทำให้เกิดการมี ส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมจากความต้องการและเป็นการขับ เคลื่อนการพัฒนาในระดับชุมชนที่นำไปสู่การสร้างความต่อเนื่อง และยั่งยืนโดยยึดโยงกับโครงการของภาครัฐให้น้อยที่สุด

การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ ดัง ภาพที่ 7 (Figure 7) มีนายอำเภอเมืองปานเป็นประธานในพิธีเปิด พร้อมทั้งการจัดกิจกรรมการทำบุญสืบชะตาแม่น้ำตามความเชื่อ และประเพณีของชุมชน กิจกรรมการเสวนาการส่งเสริมการท่องเที่ยว ชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและแก้ปัญหาความ ยากจนในพื้นที่ ซึ่งชุมชนสามารถนำบทเรียนจากการเสวนาไป

ประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการและดำเนินกิจกรรมการจัดการ ท่องเที่ยวชุมชน “ล่องแม่สอย ลอยห่วงยาง” พร้อมทั้งดำเนินการ จัดแสดงดนตรีโฟล์คซองของเยาวชน การสร้างช่องทางการสื่อสาร และประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวผ่านสื่อออนไลน์ การจัดระบบ รถรับส่งและการจราจรในพื้นที่ท่องเที่ยว การกำหนดระเบียบปฏิบัติ สำหรับนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

การจัดพื้นที่จำหน่ายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อให้ กลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือสินค้า ของกลุ่มเพื่อสร้างรายได้ให้แก่สมาชิก ดังภาพที่ 8(a) (Figure 8(a)) รวมทั้งการจัดสถานที่แนะนำแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลหัวเมือง ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักและท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ดัง ภาพที่ 8(b) (Figure 8(b))

กิจกรรมการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวสู่สาธารณะ

การสร้างการรับรู้และประชาสัมพันธ์ รวมทั้งเชิญชวน นักท่องเที่ยว ด้วยการจัดทำช่องทางการสื่อสารผ่านสื่อโซเชียล มีเดีย โดยสมาชิกในชุมชนช่วยกันแชร์ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อขยายพื้นที่ การรับรู้ข้อมูลและแหล่งท่องเที่ยว ดังภาพที่ 9 (Figure 9) การจัด

Figure 7 (a) Mae Soi River destiny ritual, (b) Tourists participating in the "Mae Soi River Rubber Ring Adventure," and (c) Check-in point

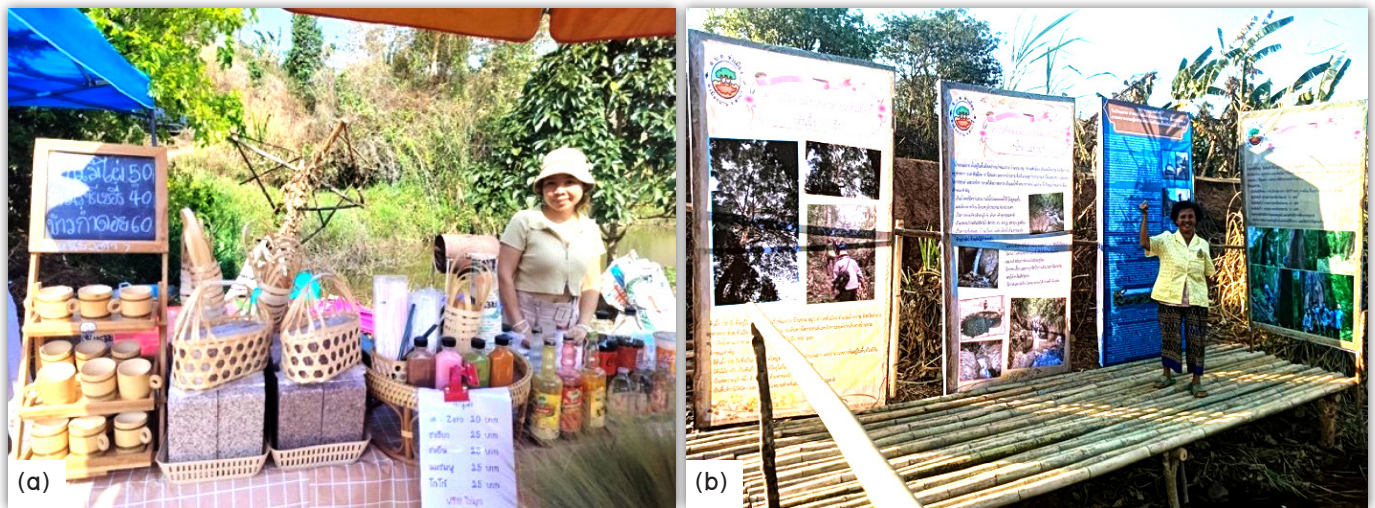

Figure 8 (a) Establishing community product sales areas and (b) Setting up promotional booths for other tourist attractions in Huamuang sub-district

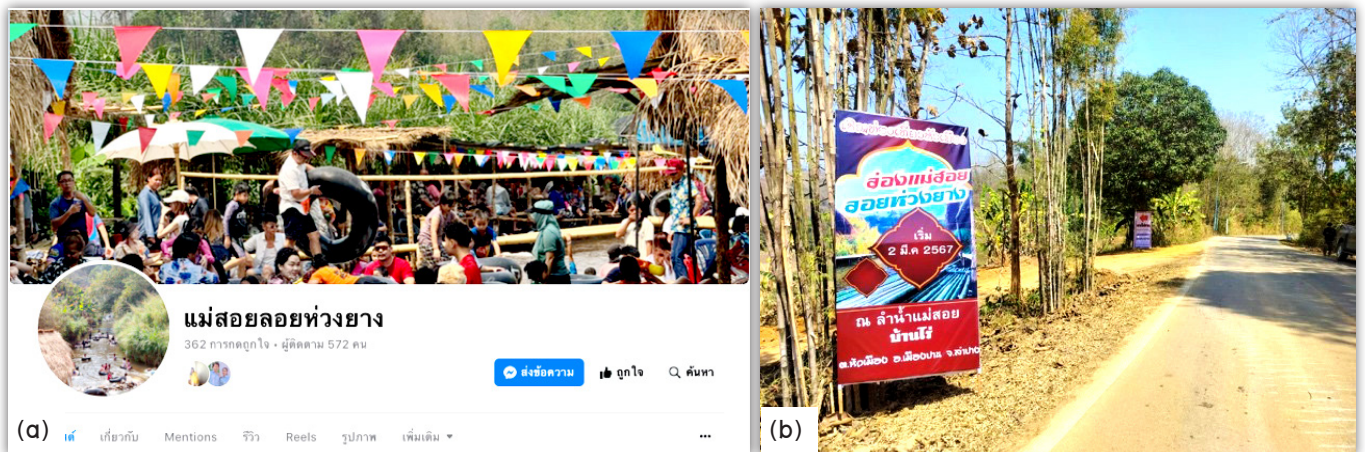

Figure 9 (a) Facebook fan page and (b) Public relations signs

ทำป้ายแนะนำและป้ายนำทางในเส้นทางเมืองปาน-แม่แจ่ม ซึ่งเป็นเส้นทางท่องเที่ยวไปยังอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน และหมู่บ้านท่องเที่ยวแม่แจ่ม อำเภอเมืองปาน

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวลำนน้ำแม่สอย การจัดกิจกรรมล่องแพไม้ไผ่ ล่องห้วยยาง สามารถสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน ทำให้สื่อกระแสหลักและสื่อโซเชียลให้ความสนใจและนำเสนอข่าวเป็นจำนวนมากทั้งรายการข่าวนอกจอ ช่อง 3 ข่าวฝนฟ้าอากาศ ช่อง 7 และข่าวท้องถิ่น ช่อง 9 รวมทั้งการเผยแพร่ผ่านสื่อต่าง ๆ การจัดทำแผนที่การเดินทางสำหรับนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป ดังภาพที่ 10 (Figure 10) เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นที่รู้จัก ส่งผลให้มีนักท่องเที่ยวจากต่างพื้นที่มากกว่า 500 คน ในแต่ละวัน และเพิ่มขึ้นในช่วงเทศกาลและวันหยุดยาว

กิจกรรมการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน

การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในพื้นที่ การใช้สื่อโซเชียลมีเดียเพื่อสร้างการรับรู้ต่อสาธารณะ การใช้สื่อมวลชนกระแสหลักเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ชุมชนก็มีการสร้างรายได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวดังนี้ อัตราค่าเช่าห้วยยางละ 30 บาท การให้บริการรถขนส่งสำหรับขึ้นโปลอยห้วยยางจากจุดปล่อยลอยถึงจุดสิ้นสุด 2 ระยะทาง คือ 500 เมตร และ 2 กิโลเมตร โดยคิดค่าบริการเที่ยวละ 10 บาท/คน การเก็บค่าเช่าซุ้มจากพ่อค้า การจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยกลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน การจัดกิจกรรมนำเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ ภายในตำบล โดยคิดค่าบริการแบบ

Figure 10 Informative infographic maps for the "Mae Soi River Rubber Ring Adventure"

เหมาจ่าย ซึ่งสามารถสร้างรายได้จากกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ให้แก่ชุมชนและประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งการสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มคนจนเป้าหมายที่รับจ้างทำงานตามความสนใจและความสามารถ ทั้งในส่วนของการจัดเตรียมอาหาร การจำหน่ายสินค้าชุมชน การสร้างและซ่อมแซมซุ้มไม้ไผ่และทางเดิน หรือการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนที่คนจนเป้าหมายผลิตภายในร้านค้าชุมชน ซึ่งทำให้คนจนเป้าหมายมีรายได้เพิ่มขึ้น

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

การจัดการแบบมีส่วนร่วม (Participation management)

การจัดการแบบมีส่วนร่วม หรือการบริหารแบบมีส่วนร่วม คำนึงถึงองค์ประกอบของคนและกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมมักให้ความสำคัญกับมิติของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการเสียสละ และการพัฒนา การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลที่เกิดขึ้น (White, 1982) ซึ่งแนวคิดการจัดการแบบมีส่วนร่วมนิยมใช้งานหรือได้รับความสนใจหรือให้ความสำคัญกับการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งที่อาจส่งผลต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ผู้บริหารมักจะเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมเรียนรู้และรับผิดชอบเพื่อทำให้เกิดความร่วมมือนำใจ (David, 1972) การดำเนินการของชุมชนตำบลหัวเมืองใช้งานแนวคิดการมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการค้นหา สอบทานคนจน การให้คนจนและ

ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาความยากจน การใช้ศักยภาพทุนชุมชนเพื่อสร้างเศรษฐกิจหมุนเวียน การสร้างบรรยากาศให้ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้เข้าร่วมได้ตัดสินใจ รับรู้ปัญหา หาแนวทางเพื่อร่วมแก้ปัญหาที่นำไปสู่การสร้างความร่วมมือและเกิดความพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ (Anthony, 1977; Lawler, 1974) โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมาย คนจนเป้าหมายเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งดำเนินการโดยการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและกำหนดให้การจัดการแบบมีส่วนร่วมเกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งเป็นไปตามหลักการของ Rijal (2023) ที่เน้นย้ำถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งด้านการวางแผน การตัดสินใจต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนในเชิงสาธารณะจำเป็นต้องมีการจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดความโปร่งใส และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

ทุนทางสังคม (Social capital)

การพัฒนาโดยใช้ทุนทางสังคมได้รับการยอมรับโดยเฉพาะในภาควิชาการของไทยว่าเป็นทุนที่สำคัญในการเสริมสร้างวิถีชีวิตที่ดีงาม โดยทุนทางสังคมคือ ทุนการมีส่วนร่วมของสังคมที่เกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ซึ่งได้รับการหล่อหลอมจากวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยคน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม ที่มีองค์ประกอบที่หลากหลาย อาทิ ทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ ทุนสถาบัน ทุนทางปัญญาและวัฒนธรรม ทุนทางทรัพยากร เป็นต้น

(Intriat, 2017) ทั้งนี้ Kammun (2008) ระบุรูปแบบของทุนทางสังคม แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) รูปแบบเชิงโครงสร้างซึ่งหมายถึงบทบาทของเครือข่ายทางสังคมที่ส่งเสริมสนับสนุนโดยกฎระเบียบและจารีตที่ขัดปัญหาซึ่งมีลักษณะเป็นวัตรปฏิบัติ และ 2) รูปแบบเชิงวิถีคิดซึ่งหมายถึงบรรทัดฐาน คุณค่า ความไว้วางใจ ทศนคติ และความเชื่อ ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมหรืออวัตรปฏิบัติ ชุมชนที่น่าเสนอแหล่งท่องเที่ยว อาหารถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์หรือผลิตภัณฑ์ชุมชนมาจัดแสดงและจำหน่ายในแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคมที่โดดเด่นและทำให้ชุมชนมีศักยภาพด้านการจัดการท่องเที่ยว (Kittinathawat et al., 2021) Grootaert & Bastelaer (2002) นำเสนอว่า ทุนทางสังคมเป็นการนำสถาบัน ความสัมพันธ์ ทศนคติ และค่านิยมที่ควบคุมการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและมีส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งทุนทางสังคมยังเป็นสิ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นซึ่งเกิดจากปัจจัยภายในชุมชน เช่น ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งนอกจากทุนทางสังคมจะช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจแล้วยังมีส่วนช่วยแก้ปัญหาความยากจนและสร้างโอกาสทางการตลาดของคนในชุมชน (Labonte, 1999; Wolor et al., 2023)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based tourism)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นแนวคิดที่นำเสนอและประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพื้นที่ที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่มีทุนทางสังคมที่โดดเด่น หรือชุมชนมีศักยภาพในการนำเสนอในรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยว ทั้งนี้ Sriget (2023) ได้นำเสนอกรอบคิดและแนวทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า เป็นการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และพัฒนาชุมชนของตนเองเพื่อเพิ่มความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งชุมชนที่ต้องการสร้างความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำเป็นต้องมีหลักการสำคัญคือ 1) ชุมชนต้องจัดการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน 2) ชุมชนต้องจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวให้หลากหลายและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนให้เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง 3) ผู้นำและคณะกรรมการชุมชนต้องสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วม และ 4) ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวควรสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและภายนอกชุมชน จากการพัฒนาและจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว “ล่องแม่สอย ลอยห่วงยาง” ชุมชนได้จัดระบบการดูแล บำรุงรักษา แหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยการจัดตั้งคณะกรรมการบริหาร คณะกรรมการดำเนินงานโดยมีประชาชน ผู้นำชุมชน เป็นคณะกรรมการและร่วมบริหารจัดการ เป็นแนวทางภายใต้แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมทั้งการพัฒนาด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อทำให้การท่องเที่ยวชุมชนเกิด

ความยั่งยืน (Tancharoen, 2018) นอกจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนแล้วนั้น การบริหารจัดการภายใต้การดำเนินงานโดยชุมชนที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างสร้างสรรค์ที่ส่งผลต่อชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยมีหลักการให้ชุมชนเป็นเจ้าของ ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางและตัดสินใจ คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น และการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ รวมทั้งผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนในชุมชนและท้องถิ่น (Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (Public Organization), 2015) ทั้งนี้การดำเนินการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวในพื้นที่จะส่งผลให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ และการดึงดูดการลงทุนของผู้ประกอบการภาคเอกชนเพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวนอกเหนือจากที่ชุมชนดำเนินการ ซึ่งการใช้จ่ายหรือการจ้างงานภายในชุมชนที่มีการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะส่งผลให้เกิดเศรษฐกิจหมุนเวียนภายในชุมชน (Habiba & Lina, 2023)

การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ (Economic opportunity)

การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจในชุมชนเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นให้ชุมชนเกิดการพัฒนาองค์ประกอบที่สำคัญที่เชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจชุมชนและทุนชุมชนโดยมุ่งเน้นฐานระบบการเงินและทุน ฐานการพัฒนาอาชีพ ฐานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและฐานการสร้างสวัสดิการที่ชุมชนดำเนินการจัดตั้งและดำเนินการภายในชุมชน (Community Organizations Development Institute (CODI), 2024) โดยหากชุมชนพัฒนาองค์ประกอบต่าง ๆ จะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ การใช้จ่าย การสร้างผลิตภัณฑ์ การค้าขาย รวมถึงการพัฒนาในมิติต่าง ๆ ภายในชุมชนซึ่งเป็นผลมาจากการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจประเทศไทยระบุอย่างชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ได้กำหนดทิศทางและแนวทางของการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจฐานรากด้วยการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชนโดยการพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม และศักยภาพของพื้นที่ (The Thirteenth National Economic and Social Development Plan (2023–2027), 2023) นอกจากนี้การดำเนินการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นกับชุมชนมีแนวทางการดำเนินการโดยใช้แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่นที่นำไปสู่การสร้างเศรษฐกิจชุมชน (Thampramuan & Tekhanmag, 2020) ดังนั้นการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นในชุมชนจำเป็นต้องค้นหาจุดเด่นภายในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนทางสังคมหรือทุนอื่น ๆ เพื่อนำมาเชื่อมโยงและนำเสนอให้เกิด

กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยวที่สามารถสร้างรายได้และเกิดการใช้จ่ายภายในชุมชนและนำไปสู่การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่คนในชุมชน (Wongwirach et al., 2023)

โมเดลแก้จน (Poverty operation model)

การแก้ปัญหาความยากจนด้วยโมเดลแก้จนมาจกแนวทางแก้ปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำซึ่งต้องเริ่มจากการชี้เป้าและตอบใจหว่าคนจนอยู่ที่ไหนและอะไรคือเหตุแห่งความจน โดยข้อเสนอแนะสำหรับการแก้ปัญหาความยากจนในระยะเร่งด่วนคือการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาโดยทันทีที่ใช้กระบวนการวิจัยของสถาบันอุดมศึกษาที่มีส่วนร่วมกับภาคในพื้นที่เพื่อระบุชี้เป้า และดำเนินการขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จ (Program Management Unit on Area Based Development, 2023) และการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่ตำบลหัวเมืองเกิดข้อค้นพบจากการดำเนินการวิจัยภายใต้โมเดลแก้จน “หัวเมือง: เมืองแห่งวิถีเกษตรพื้นที่สูงและท่องเที่ยววิถีชุมชน” (Wongwirach et al., 2022) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ 1) คนและองค์การในพื้นที่ คือ กลุ่มผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ กลุ่มผู้ประกอบการที่มีส่วนสำคัญในการเป็นกลไกผลักดันและขับเคลื่อน 2) เป้าหมายร่วมกัน ซึ่งหมายถึงคนจนเป้าหมายที่มีการวิเคราะห์ศักยภาพและมิติความยากจน และ 3) กระบวนการหรือการออกแบบกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาและต่อยอดโดยมุ่งเน้นทักษะอาชีพ การพัฒนาศักยภาพตามความต้องการ การสร้างเศรษฐกิจด้วยแนวทางตลาดนำการผลิต และการคงวิถีชีวิตของคนในชุมชน (Wongwirach et al., 2023)

สถานการณ์ใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนด้วยแนวทางท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว “ล่องแม่สอย ลอยห่วงยาง” เป็นการดำเนินงานที่มีเป้าหมายสำคัญคือชุมชนเกิดการวิเคราะห์ศักยภาพทุนในพื้นที่และสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและนำเสนอต่อกลุ่มเป้าหมายและสามารถสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่นำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนในชุมชน

การสร้างรายได้แก่คนจนเป้าหมายในระยะสั้นและระยะยาว

การจัดการท่องเที่ยวชุมชนแบบมีส่วนร่วม นำเสนอแหล่งท่องเที่ยวสู่สาธารณะ และกิจกรรมการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน ส่งผลให้จำนวนคนจนในพื้นที่บ้านไร่ หมู่ที่ 4 จากเดิม

มีคนจนปรากฏในฐานข้อมูล TPMAF ประจำปี พ.ศ. 2562 จำนวน 57 คน ลดลงเหลือ 8 คน ในปี พ.ศ. 2565 และลดลงเหลือ 6 คน ในปี พ.ศ. 2566 และในปี พ.ศ. 2567 ไม่มีจำนวนคนจนในมิติต่าง ๆ เนื่องจากการดำเนินงานในช่วงปี พ.ศ. 2565-2567 ที่มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาอาชีพ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งคนจนเป้าหมายในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมทั้งในรูปแบบการจ้างแรงงาน โดยให้ค่าจ้างแก่คนจนเป้าหมายและสมาชิกในชุมชนที่มีปัญหาด้านรายได้ดังนี้ การจัดเตรียมสถานที่ในแหล่งท่องเที่ยว 10-15 วัน ได้รับค่าจ้างวันละ 150 บาท จำนวน 10 คน การซื้อวัสดุที่ผลิตโดยคนในชุมชนในการจัดเตรียมสถานที่ เช่น หญ้าคา มุงหลังคา การผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว การให้ค่าตอบแทนแก่สมาชิกที่ช่วยทำกิจกรรมหรือได้รับมอบหมายหน้าที่ดูแลสถานที่ อำนวยความสะดวก และให้บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนจนเป้าหมายรวมทั้งประชาชนในชุมชนโดยมีสมาชิกในชุมชนทั้งในบ้านไร่และหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลหัวเมืองจำนวนกว่า 300 คนหรือมากกว่า 90 ครัวเรือน เข้ามามีส่วนร่วมในงานและกิจกรรมต่าง ๆ

ในปี พ.ศ. 2565 การดำเนินกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยว ล่องแม่สอย ลอยห่วงยาง ยังไม่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนมากนัก เนื่องจากเป็นเพียงการนำร่องที่ยังไม่ได้ดำเนินการอย่างเต็มศักยภาพและใช้รูปแบบจิตอาสา รวมทั้งการนำรายได้บางส่วนเป็นค่าตอบแทนแก่คนจนเป้าหมายและเก็บไว้เป็นทุนในการดำเนินการ ในปี พ.ศ. 2566 มีการวางแผนและพัฒนาพื้นที่มากขึ้น ทำให้มีนักท่องเที่ยวจากชุมชนอื่น ๆ ของตำบลเพิ่มมากขึ้นและชุมชนมีเงินทุนจากรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เพื่อใช้พัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้องค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมืองและผู้นำชุมชนอื่น ๆ ในตำบลกำหนดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำตำบลที่ทุกหมู่บ้านสามารถสร้างรายได้ให้แก่คนจนเป้าหมายหรือประชาชนในตำบลโดยการนำสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของแต่ละหมู่บ้านมาจำหน่าย การกำหนดให้แหล่งท่องเที่ยวล่องแม่สอย ลอยห่วงยางเป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำตำบลและมีการส่งเสริมอย่างจริงจังภายใต้นโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมืองและการดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรมในปี พ.ศ. 2567 ซึ่งผลจากการดำเนินการต่อเนื่องในปีที่ 3 ทำให้เกิดการแก้ปัญหาความยากจน โดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤศจิกายน-พฤษภาคมของทุกปี จะเป็นช่วงของการเตรียมพื้นที่และการเปิดบริการในแหล่งท่องเที่ยว ล่องแม่สอย ลอยห่วงยาง และสามารถสร้างรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง

การจัดทำระบบสวัสดิการชุมชน

ในปี พ.ศ. 2567 ชุมชนบ้านไร่ หมู่ที่ 4 มีการดำเนินการในการจัดทำระบบสนับสนุนและแก้ปัญหาชุมชนระดับหมู่บ้าน ซึ่งเป็น

นวัตกรรมกรรมการจัดการของชุมชน มีการจัดตั้งคณะกรรมการทั้งในระดับชุมชน กิจกรรมเพื่อพัฒนากระบวนการทำงานและการจัดการภายในชุมชนเพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งผลจากการดำเนินการทำให้ชุมชนสามารถสร้างรายได้เป็นเงินกองทุนของหมู่บ้านจำนวน 200,000 บาท ซึ่งเป็นรายได้สำหรับการส่งเสริมผู้สูงอายุ คนจนเป้าหมาย และกลุ่มแม่บ้านให้มีรายได้ครัวเรือน และจัดทำเป็นสวัสดิการชุมชนและจัดสรรการใช้ประโยชน์ดังนี้ 1) ทุนการศึกษาแก่โรงเรียนบ้านไร่ จำนวน 3,000 บาท 2) กองทุนเพื่อการส่งเสริมอาชีพและกิจกรรมของชาติพันธุ์ลาหู่ในหมู่บ้าน จำนวน 10,000 บาท 3) กองทุนเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านและผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านไร่ จำนวน 20,000 บาท และ 4) กองทุนสำหรับการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมทางการท่องเที่ยวจำนวน 80,000 บาท โดยได้ส่งมอบเงินและสวัสดิการให้แก่องค์กรหน่วยงาน กลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการดำเนินการจัดทำระบบสวัสดิการชุมชนจากผลการดำเนินงานกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนและมีการจัดการอย่างเป็นระบบก่อให้เกิดการขยายผลของรายได้หรือผลประโยชน์ไปเป็นทุนที่ส่งต่อไปยังโรงเรียนเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาหรือการแก้ปัญหาความยากจนมิติการศึกษา และการส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างช่องทางการตลาดในพื้นที่ท่องเที่ยวให้แก่กลุ่มอาชีพในชุมชน ตลอดจนการสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่คนจนเป้าหมายและประชาชนในชุมชนจากกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งเป็นการดำเนินการของชุมชนที่มีการพัฒนาร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

การจัดการชุมชนท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ชุมชนบ้านไร่ หมู่ที่ 4 สามารถเรียนรู้และเข้าใจแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และมีการจัดตั้งโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจนเพื่อใช้ในการดำเนินการและขับเคลื่อนกิจกรรมคือ คณะกรรมการบริหารแหล่งท่องเที่ยวแม่น้ำขุนสอย ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มสตรีแม่บ้าน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานของชุมชน และให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีแผนการดำเนินงานโดยกำหนดพัฒนาและจัดกิจกรรมในช่วงเดือนมกราคมถึงพฤษภาคมของทุกปี เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูแหล่งน้ำ รวมทั้งการเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวตามประเพณีของชาติพันธุ์ และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลหัวเมืองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การวางแผนจัดกิจกรรมวิ่งเทรล ในช่วงเดือนตุลาคมถึงธันวาคม เพื่อสร้างการรับรู้และดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดสถานที่นำเสนอผลิตภัณฑ์ชุมชนและสร้างการรับรู้ด้านสถานที่ กิจกรรมการท่องเที่ยวในตำบล ซึ่งเป็นแนวคิดการเชื่อมโยง

แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ของตำบลหัวเมืองและแหล่งท่องเที่ยวหลักคืออุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนที่สามารถเป็นเส้นทางเพื่อการท่องเที่ยวและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนแก่นักท่องเที่ยว

การวิเคราะห์การนำเสนอและการพัฒนาพื้นที่เพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยว การจัดโครงสร้างการบริหารการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดสถานที่เพื่อการจำหน่ายและนำเสนอผลิตภัณฑ์ชุมชน การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การสร้างรายได้ในชุมชน และการมอบผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นทุนเพื่อการขยายผลให้แก่สมาชิกในชุมชนทั้งกลุ่มอาชีพ กลุ่มชาติพันธุ์ สถานศึกษา และทุนในการวางแผนการดำเนินการในระยะต่อไป เป็นบริบทใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชนและเป็นนวัตกรรมกรรมการจัดการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนด้วยการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจโดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านไร่ หมู่ที่ 4 ตำบลหัวเมือง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

ชุมชนบ้านไร่ หมู่ที่ 4 ตำบลหัวเมือง มีรูปแบบการจัดการและแก้ปัญหาความยากจนด้วยกลไกและความร่วมมือของคนในชุมชน รวมทั้งสามารถนำทุนในพื้นที่ทั้งทุนทางสังคม ทุนทางธรรมชาติมาสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวชุมชน การสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชนจากการผลักดันกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ต้นแบบและเป็นพื้นที่เชื่อมโยงในระดับตำบลในการวางแผนระยะสั้นและระยะยาวในการจัดทำแผนการปฏิบัติงานและงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อการดำเนินกิจกรรมการแก้ปัญหาความยากจนด้วยการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนอย่างมีเป้าหมายและยุทธศาสตร์โดยใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ตลอดจนการสร้างระบบสวัสดิการชุมชนจากรายได้ที่เกิดขึ้นและการจัดสรรทุนเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาการศึกษา อาชีพ ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน รวมทั้งการจัดทำกองทุนเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านที่สามารถใช้ในการพัฒนาตนเองของชุมชนโดยเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการนอกเหนือจากการรองรับงบประมาณจากภาครัฐผ่านโครงการของหน่วยงานหลัก และโครงการจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การสร้างความต่อเนื่องและยั่งยืนของการดำเนินงานทั้งในส่วนของการแก้ปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ รวมทั้งการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ชุมชนบ้านไร่

หมู่ที่ 4 ได้กำหนดเป็นแผนและปฏิทินการดำเนินงานของหมู่บ้าน
สำหรับการจัดกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยว การวางระบบการจัดการ
ด้วยการกำหนดโครงสร้างองค์กรในชุมชน เพื่อการบริหารจัดการ
กิจกรรม การจัดสรรผลประโยชน์และสวัสดิการชุมชนสำหรับการ
ป้องกันปัญหาทั้งความยากจนหรือปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นใน
ชุมชนต่อไปและสามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนา
ระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ในการอุดหนุน
ทุนวิจัยประจำปีงบประมาณ 2564 เลขที่สัญญา A14F640087

References

- Anthony, W. P. (1977). *Participative management*. New York: Addison-Wesley.
- Buddhawong, D., Janasak, S., Wongwirach, K., Wongpan, N., Muangmun, S., & Thotarat, N. (2023). *The development of the area based approach supportive system to solve poverty completely and accurately in Lampang province*. (Research report). Lampang: Lampang Rajabhat University. (in Thai).
- Community Organizations Development Institute (CODI). (2024). Supporting the development of the economic system and community capital: Developing the economic system and community capital towards a strong, self-managing community report. Retrieved March 14, 2024, from: <https://ref.codi.or.th/attachments/article/15891/EconomicCommunity2559.pdf>. (in Thai).
- David, K. H. (1972). Theories of government related to decentralization and citizen participation. *Public Administration Review*, 32(Special Issue), 603–621.
- Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (Public Organization). (2015). *Community-based tourism*. Bangkok: Cocoon and Co. (in Thai).
- Grootaert, C., & Bastelaer, T. V. (2002). *Understanding and measuring social capital: A multidisciplinary tool for practitioners*. Washington: World Bank.
- Habiba, M., & Lina, F. Y. (2023). Community-based tourism (CBT): A community development tool. *European Journal of Business and Management*, 15(17), 1–9.
- Integrated District Administration Committee. (2023). District development plan 5 year (2023–2027) Mueang Pan district, Lampang province. Retrieved March 20, 2024, from: https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2012/11/g3_6_suwanee_final.pdf. (in Thai).
- Intriat, M. (2017). Social capital. *Nakkhabut Paritat Journal*, 9(2), 14–25. (in Thai).
- Kammun, S. (2008). Social capital and human capital development. Retrieved April 20, 2021, from: https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2012/11/g3_6_suwanee_final.pdf. (in Thai).
- Kittinathawat, P., Nilkote, R., Warabamrungskul, T., Boonloy, W., & Wichaiwong, M. (2021). Community potential assessment for education and community tourism management: BanDanNoen Sung, Mueang district, Trat province. *Journal of Buddhama*, 6(1), 13–25. (in Thai).
- Labonte, R. (1999). Social capital and community development: Practitioner emptor. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 23(4), 430–433.
- Lawler, E. E. (1974). The individualized organization: Problems and promise. *California Management*, 17(2), 31–39.
- Office of National Higher Education Science Research and Innovation Policy Council. (2020). The White paper MHESI on targeted poverty eradication. Retrieved March 20, 2024, from: https://www.nxpo.or.th/th/wp-content/uploads/2021/01/2020.10.16-Poverty-to-prosperity_V2.0.pdf. (in Thai).
- Pangthai, S., & Phosigh, P. (2019). Policy on the prevention and correction of rural poverty. *Political Science Critique, Centre of Politics, Social and Area Studies*, 6(12), 41–64. (in Thai).

- Program Management Unit on Area Based Development (PMUA). (2023). *Policy proposal: Addressing Thailand's poverty problem to overcome poverty through the power of knowledge and partnerships*. Bangkok: Program Management Unit on Area Based Development (PMUA). (in Thai).
- Pumthonwong, V., & Thochampa, T. (2022). Government policies and poverty alleviation. Retrieved March 20, 2024, from: <https://library.parliament.go.th/th/digest/digest-2564-jul10>. (in Thai).
- Rijal, S. (2023). The importance of community involvement in public management planning and decision-making processes. *Journal of Contemporary Administration and Management*, 1(2), 84–92.
- Sriget, A. (2023). Community-based tourism for the sustainable development. *Western University Research Journal of Humanities and Social Science*, 8(2), 270–279.
- Subdistrict Administrative organization Huamuang. (2024). General condition. Retrieved January 12, 2024, from: <https://www.hmlp.go.th/condition>. (in Thai).
- Tancharoen, S. (2018). Community based tourism management and sustainable tourism development of Bangkantaek community in Samutsongkhram province. *Academic Journal of Phetchaburi Rajabhat University*, 8(2), 32–41. (in Thai).
- Thampramuan, P., & Tekhanmag, K. (2020). The development of creative tourism management based on the cultural capital to the community economy of the Pheunkaset homestay club, Wisetchaichan district, Angthong province. *Silpakorn University Journal*, 40(1), 65–83. (in Thai).
- The Thirteenth National Economic and Social Development Plan (2023–2027). (2023). Government Gazette, No.139 Special section 258 D. page 1–143. (in Thai).
- White, K. R. (1982). The relation between socioeconomic status and academic achievement. *Psychological Bulletin*, 91(3), 461–481.
- Wongwirach, K., MooKam, T., Thotarat, N., & Phopang, P. (2022). *Managing for spatial support to develop the operating model in pilot areas, Hua Muang sub-district, Mueang Pan district, Lampang province*. (Research report). Lampang: Lampang Rajabhat University. (in Thai).
- Wongwirach, K., MooKam, T., Thotarat, N., & Janasak, S. (2023). A model of solving poverty problem targeting of the Huang mueang sub-districts, Mueangpan district, Lampang province. *Journal of Social Science and Cultural*, 7(12), 12–23. (in Thai).
- Wolor, C. W., Musyaffi, A. M., Suhud, U., & Nurkhin, A. (2023). Social capital and community development of Penglipuran Bali tourism village. *Humanities, Arts and Social Sciences Studies*, 23(2), 308–315.